

Forskning som selskapslek?

Månedsbrev 10/2013

Det gjelder å være med i kretsen av dem som vet noe, ikke for kunnskapens egen skyld, men for å nyte at andre ikke vet det. Slik var det på Alexander Kiellands tid. Og slik er det fortsatt.

Arne Jon Isachsen

Centre for Monetary
Economics (CME)

Jeg er glad mitt fag er samfunnsøkonomi, med særlig fokus på internasjonal økonomi. Det er et flott fag, elegant bygget opp, logisk i sin struktur og ofte med klare prediksjoner for hvordan verden bør te seg (normativt), og for hvordan verden i virkeligheten må forventes å te seg (positivt). Prediksjoner i forkant av begivenheter gjør noen av oss til et fett levebrød. Mange der ute trenger noe å henge hatten på – eller noen å legge skylda på – og dermed blir det et marked for gjetning om fremtiden.

Valutakursen – en ugrei variabel

Nasjonalbudsjettet for 2014 har i så måte en befriende setning: "Det er alltid vanskelig å fastslå årsaker til endringene i kronekursen." Når det selv i etterkant er vanskelig å forklare hvorfor det gikk som det gikk, hvor mye vanskeligere er det ikke da å gjette i forkant på hvordan det vil gå? Men like fullt skriver Norges Bank stadig vekk at lavere rente gir svekket krone, og høyere rente en sterkere krone. La én euro koste åtte kroner og la renten i Norge og euroland være den samme. Om da Norges Bank hever renten med et halvt prosentpoeng. Hva betyr dette for en investor som vurderer NOK versus EUR for en tremåneders plassering? Ett øre (eller en fjerdepart av fire øre).

Mens jeg skriver dette, sjekker jeg hjemmesiden til Norges Bank. På første side finner vi her valutakurser. Kursen i dag (15. oktober) var 8,1180 NOK for én euro. Kursen i går var 8,1325 NOK for én euro. Det gir en styrking av kronen på 1,45 øre mot euro fra

Hvordan en endring i renten virker inn på forventet valutakurs er avgjørende for hvordan kursen i dag endres når renten endres.

14. til 15. oktober. Hele tapet eller gevinsten ved renteendring er mer enn borte på bare én dag.

Når volatiliteten i valutamarkedet overskygger til de grader virkningene av renteendringer, særlig ved kortsiktige plasseringer, hvordan kan da Norges Bank og andre med en "flair" av selvsikkerhet og selvfølgelighet konstatere at lavere rente gir svakere krone og motsatt?

Hvordan en endring i renten virker inn på forventet valutakurs er avgjørende for hvordan kursen i dag endres når renten endres. Om en renteøkning tolkes som signal om tiltakende inflasjon, er det grunnlag til å forvente en svekket krone – kjøpekraftsparitet tilsier det. Om høyere rente sees som reaksjon på en boble i boligmarkedet, hvilken effekt vil man i så fall forvente på valutakursen? Ikke vet jeg. Det er i grunnen det beste svaret generelt på virkninger av endret rente på valutakursen. Se på India. Nylig satte den nytiltrådte sentralbanksjefen der renten kraftig opp. Og rupien fortsatte å falle de neste par dagene.

Når helheten er noe annet enn delene

I økonomifaget har man lenge vært opptatt av "microfoundations" for makroøkonomien, dvs. at hvordan økonomien oppfører seg i det store, bør kunne avledes av hvordan den enkelte aktør ter seg i det små. Men om det er slik at vi ter oss kvalitativt annerledes i det store, når vi er i flokk – enn vi gjør i det små – når vi er alene, er det da meningsfullt eller hensiktsmessig alltid å skulle prøve å finne et mikrofundament for atferd i makro?

På Island var det mange som lånte i japanske yen og til lave renter for finansiering av egen bolig. Grunnen mange oppgav var ikke nøye studier av fremtidige valutakurser. Grunnen var at naboen hadde gjort det og på den måten sparte godt med kroner. Å fremstå som dummere enn naboen er lite stas. Så da låner jeg også. Robinson Crusoe som ikke hadde noen naboer, ville tedd seg annerledes.

Mer generelt, folk som forvalter andres formuer og som blir belønnet avhengig av hvor godt de gjør det i forhold til en indeks, vil du ofte la "stemningen i markedet" være avgjørende for investeringsbeslutningene. Dermed sikrer man seg mot å havne for langt unna indeksen. Bedre å følge flokken enn å ta beslutninger basert på selvstendige analyser.

Når respekten for faget blir for stor

Vi liker å tro at verden er slik vi har lært at den er. Men dermed kan vi blindes for andre måter å se den på. I boken *Tenke, fort og langsomt* snakker professor Daniel Kahneman

om teorifremkalt blindhet. Om respekten for eget fag blir for stor, evner vi ikke å se andre sider av den samme saken. Nettopp fordi Kahneman ikke selv var økonom, maktet han å se at en viktig byggestein i mikroøkonomien, nemlig nytteforventningsteoremet, ikke alltid holder vann. Ganske enkelt fordi vi hater mer å tape enn vi elsker å vinne.

Å tviholde på rasjonell atferd basert på dette teoremet, gir ikke alltid god mening. Men snarere å argumentere for at vi i økonomisk forskning burde legge til grunn at vi ikke er rasjonelle, gav Kahneman støtet til forskning der aktørene ikke alltid er fullt ut rasjonelle. Men desto mer menneskelige. Den ene type forskning utelukker ikke den annen type forskning.

Latinskolen

Vi som kaller oss forskere ender ofte opp med å lage våre egne verdener der den virkelige verden er et annet sted. Det kan neste utvikle seg til en selskapslek.

På seminarer der nye forskningsbaserte resultater legges frem, hender det tidvis at en deltaker rekker opp hånden og spør om hvorfor den eller den forutsetningen er lagt til

Om respekten for eget fag blir for stor, evner vi ikke å se andre sider av den samme saken.

grunn for resonnementene i modellen i og den etterfølgende empiriske analysen. Og ofte går svaret slik: "Det er vanlig å anvende denne antakelsen i litteraturen." Og folk nikker fornøyd – man slår seg til ro med det. Men er det egentlig noe godt svar?

I romanen Gift som kom ut i 1883 – den med lille Marius og flere byer i Belgia –, tar Alexander Kielland et kraftig oppgjør med datidens latinskole:

...at det var et stort Pikanteri ved Lærdommen dette, at den var indskrænket inden en snever Kreds; – at Nydelsen, Lykken ved at have lært ikke bestod i at vide, men i at vide noget, som de andre ikke vidste.

Nyere forskning, som det heter, har tidvis preg av det samme. Det gjelder å være med i kretsen av dem som vet noe, ikke for kunnskapens egen skyld, men for å nyte at andre ikke vet det.

Nedskrivning og vekst

"Det er vanskelig å få en mann til å forstå noe når hans lønn er avhengig av at han ikke forstår det", har forfatteren Upton Sinclair lært oss. Kanskje er det slik med oss professorer. Vi liker våre fag og tror på dem. Å innse at vi tidvis kommer til kort, at fellen rekker så langt, men ikke lenger, byr oss imot. Lønnen vår – eller i hvert fall viktigheten av det vi gjør og står for – kan vi risikere å måtte skrive ned. Men om en slik nedskrivning legger veien åpen for fremtidig vekst, fordi vi da evner bedre å ta inn andre vurderinger og synsmåter, bør vi vel ikke alltid motsette oss den?

21. oktober 2013

Home Page: <http://home.bi.no/fag87025/>